

Gyvenimo praėjęs pusę kelio – tu knyga išsileiski pagaliau!

Marta Vosyliūtė

Marta_vo@hotmail.com

—— Plati ir neaprėpiama konferencijos tema „Kaip papasakoti apie meną“ susiaurės kiekvieno pasakotojo naratyve bei praktikoje. Svarbu pasidžiaugti, kad Vilniaus dailės akademija (toliau – VDA) pakvietė dalyvauti ne tik mokslo darbuotojus ir teoretikus, bet ir neinstitucinius meno kūrėjus. Vienas mano pirminių impulsų dalyvauti buvo amžinas rašančių menininkų siekis neatiduoti upės plaukimo atsitiktinumams, institucijoms ir neperiodiškai pasirodančioms menininkų knygoms ar straipsnių rinkiniams. Sulaukusi 40 metų amžiaus, aš manau, kad menininkui svarbiausia yra turėti savo knygą, nesvarbu, kokiais būdais ir metodais ją išleisti, nesvarbu, kokiam velniui pasiduoti, nes kapitalizmo labirintuose „tikslas pateisina priemones“.

Reikšminiai žodžiai: kūrėjo balsas, menininko knyga, nerašymas, gulbės giesmė, kontekstas, galia.

The future is currently under construction.

(iš gaudų)

Apie meną galime pasakoti visi, visos ir visaip, o geriausia – knygomis

Taigi į klausimą, kaip papasakoti apie meną, atsako pats ritmas – VISAIP, sutartinė polifonija yra būtina. Kiti tik pasipilantys klausimai apraizgo meninių įvykių sukurius, pavyzdžiui, taip: kas rašo, kas spausdina, kas kviečia, kas ignoruoja, kieno knygos pristatomos festivaliuose ir muziejuose, kiek cituojamas autorius akademikų tekstuose, kieno rašiniai svarbūs, kieno – atmetami, užsakomi tekstai, ar aprašytas meno renginys svarbesnis už pamirštą ir kas kada jį atras, ar galima pasitikėti aprašyta paroda, kas pirmas pagaus naujas kryptis už uodegos ir duos joms pavadinimus? O kas lieka istorijoje, jei apie realizuotą parodą tekstų nėra? Ar jos nėra ir istorijoje? Reklamoje vienas prekybos tinklas teigia, jog „bendruomenė – tai skirtingi žmonės, siekiantys tikslo“, tik meno pasaulyje tikslai – skirtingi. Manau, kad autoriaus balsas pirminis, kad, gyvenimo praėjus pusę kelio, svarbiausia pačiam gauti finansų, suburti galios grupę, kuri padėtų atsirasti Knygai. Ar menininko knyga gali būti *teisinga*? – jau antras, retorinis klausimas. Ir ką daryti, jei gerbiamiausi menotyros atstovai neparašys tekstų tai knygai? Bet tu pati sau ir guls, ir karalius. Kas tada ir ko verti menininkų pasakojimai? Tai išpažintys, statistika ar meno sociologija? Atlikau tyrimą ir savo socialinį-meninį-draugišką man ir aplinkai burbulą apklausiau klišiniais klausimais, kiek pačių menininkų tekstai svarbūs rengiant parodą? Apie tai ketvirtoje teksto dalyje.

1.
Marta Vosyliūtė, piešinys, sukurtas naudojant Travoltos atvaizdą, reiškiantį pasimetimo būseną, 2022, LATGA, Vilnius, 2022

The drawing of the Travolta meme that as a representation of the state of confusion, LATGA, Vilnius, 2022

Marta Vosyliūtė —

Gyvenimo praėjęs pusę kelio – tu knyga išsileiski pagaliau!

Šio mano tyrimo tikslas yra pastebėti kelis būdus, kuriais kūrinys skleidžiasi realioje ar skaitmeninėje erdvėje, ir kognityvinius disonansus, pagimdytus inercijos arba naivumo. Ir jokių būdu nenoriu užsiimti užsienio ir Tėvynės meno rinkos pasiekimų statistika nei analize, nes nei kultūros vadybos subtilybių, nei meno rinkos tiesų negali išmokyti akademikų paskaitos ar užsienio knygos. Mūsų šalis maža, specifinė, o meno rinka, greitai išaugusi po 1990 m., patyrė daug injekcijų, apšaudymų, buvo mesta į neaiškų naują pasaulio tinklų lauką, tuo pačiu strigdama inercijos, nepotizmo, atsitiktinumų voratinkliuose. Praėjus maždaug dviem dešimtmečiams po kultūros vadybos kurso dėstymo daugybėje aukštųjų mokyklų bei liūdnei pagarsėjusios ir galimai tik dirbantiems valdininkams naudingos buvusios VDA Unesco kultūros vadybos katedros (panaikinta 2021 m.), visi sukasi kaip išmano. O išmano ne daug, nes teorija – sau, gyvenimas – sau.

2.
Martos Vosyliūtės nuotrauka
ilustruoja lygybės iliuziją, 2021,
LATGA, Vilnius, 2022

The photo illustrates an illusion of
equality, LATGA, Vilnius, 2022

Kiekvienąsyk, kai stoviu Lisabonoje prie centrinių jūros vartų, mane apima sumišusios emocijos: suprantu vandens stichijos jėgą, buvusios imperijos didybę, pamenu vergijos ir katalikybės istoriją, kalbos ekspansiją į kitas šalis, jūreivystės vystymąsi, prekių importus ir užkariavimus, postkolonializmo tyrimus, visas odos spalvas Portugalijoje, didžiuojuosi, kad tas istorijas žinau. Ir išvažiuoju nusimaudžiusi okeane. Paralelė su kultūros vadyba Lietuvoje – kažkur aidi, bet ne tau. Jokio skaidraus naratyvo, egzistuoja tik amžinas sumišimas. Atsisakau uždarus plėšrūnų būrelius vadinti natūralia meno eiga.

Menotyros eteris – kieno galia

Meno kūrinio vertes, vietą istorijoje vis mažiau lemia akademikų legitimacija konkrečiuose prestižiniuose žurnaluose, spaudoje ir erdvėse. Netgi atvirkščiai: asmeninės iniciatyvos, kuo didesnės įmanomos lėšos, plėšrumas ir sėkmė, labai racionali grupės vadyba ir užsienio laurai bei kolegijos keičia Lietuvos menotyrininkus.

Nepaprastai svarbu čia paminėti kelis leidinius, tokius kaip tris *(Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos: savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987–2011 m.* ir *(Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos: savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1980–2022 m.* (III tomas) tomas (2011, 2015, 2022), kuriuos sudarė Vytautas Michelkevičius ir Kęstutis Šapoka. Juose – ir teoretikų, ir menininkų tekstai. Ilgai rengta, redaguota ir 2021 m. išleista Ramutės Rachlevičiūtės knyga, sukurta giluminių anketų pagrindu, – *142 atvertys: Lietuvos menininkų autobiografijos*¹. Kaip minėjo autorė pristatymuose, viso turinio pavardžių ji neatskleidė ir pačioms menininkėms, nes kai kurios nemalonios kaimynystės būtų norėjusios išvengti. Dar kitos potencialios autorės norėjo labai aiškiai atskirti menus ir gyvenimus, nesidalyti viešai informacija apie tėvus, nuotaikas, kūnus ir neatskleisti alchemijos paslapčių. Ar kūrinys yra menininko tęsinys, ar autonominis objektas? Specializuoti knygynėliai išdidžiai eksponuoja jau anglų kalba išleistas jaunosios kartos knygas (*Shape Shifters. Pakui Hardware*, Julijono Urbono ir kt.). Kietai.

Bet pareikime prie naujausių aptarimų. 2020 m. Galerijų savaitgalio proga internetu transliuota Dovilės Tumpytės suorganizuota konferencija tobulu pavadinimu „Žodžių galia: kritikos vaidmuo šiuolaikinio meno lauke“², kuri galėjo lietus upeliais įdomiais aspektais, bet apsiribojo džiugesiu vienu dalyvių kitomis dalyvėmis ir į klausimus feisbuko tinkle, kuriame buvo transliuota, visiškai neatsakinėjo. Turbūt todėl, kad skaitmeniniai žodžiai nėra tikri, ar ne? Mačiau komentarą, jog „džiugu, kad vien moterys, bet visos institucinės“ (kas nebuvo tiesa Aistės Paulinos Virbickaitės atveju). Ne-teisinga, kad menotyra vėl pasisakė sau, nes niekas neatstovavo rašantiems menininkams. Viena iš pranešėjų liūdnei konstatavo iš esmės labai džiugų faktą, kad (cituoju iš atminties) „išplaukia meno kritika iš tik menotyrininkų

1 Ramutė Rachlevičiūtė, *142 atvertys – Lietuvos menininkų autobiografijos* (Tarptautinės dailės kritikų asociacijos (AICA) Lietuvos sekcija, 2021).

2 Konferencijos įrašą galima rasti: https://www.facebook.com/watch/live/?v=632425770733965&ref=watch_permalink.

rankų, ir aplink daug murmesių...“. Pokalbyje kaip ilgametė „artnews.lt“ redaktorė dalyvavo ir Neringa Černiauskaitė, tačiau būtų buvę žymiai įdomiau, jei būtų pasisakiusi kaip menininkų kolektyvo „Pakui Hardware“ narė, nes atstovauja ypač sovietmečiu populiariam šeimyniniam junginiui, kai vienas menininkų grupės narys yra menotyrininkas, kitas – menininkas su visomis teigiamomis iš to išplaukiančiomis sėkmėmis.

Paulina Eglė Pukytė Šarūno Saukos parodą recenzuoja vienu vienišiu Žygimanto Kudirkos eilėraščiu, bet jos ilgamečių publikacijų nepakanka Danutei Gambickaitei, kad ši unikali autorė būtų įtraukta į knygą *Choreografija: meno rašymas šiuolaikinėje dailės kritikoje*, kuri „yra pirmasis leidinys lietuvių kalba, kuris išsamiai pristato meno rašymo reiškinių. Tai dailės kritikos ir refleksijos būdas, peržengiantis įprastą meno kritikos žanrų ribas“³.

3.

Marta Vosyliūtė, *Nesikabinėk, o žiūrėk savęs*, tapytas krepšys, 2010, LATGA, Vilnius, 2022

Stop picking on everyone and mind your own business, painting on bag, LATGA, Vilnius, 2022

Kaip apie meną pasakoja erdvės

Apie menus pasakoja tekstai, skaitmeninė ir socialinių tinklų erdvė. O realybėje viskas prasideda nuo parodos, pirminės vietos, kurioje žiūrovas (kritikas) gali patirti kūrinio jėgą, jo fizinį pavidalą realioje erdvėje konkrečiu laiku. Erdvės yra interjerai (parodos galerijose) ir eksterjerai (labiau skulptūros, meninės intervencijos ir laikini kūriniai ant tentų arba konkursus laimėję ir juos apėję kūriniai viešosiose erdvėse).

³ <https://www.7md.lt/daile/2016-03-11/Recenzija> ir <https://sixchairsbooks.org/Danute-Gambickaite-ed-Choreografija-meno-rasymas-siuolaikineje-dailės>.

1. Menas pastato viduje

Pereikime prie konkrečių praktikų ir prisiminkime, kaip nebylios erdvės, tai yra parodos instaliacija ar architektūra, kartu su autoriumi arba be jo kuria papildomą naratyvą ir įtaigiau pateikia meno kūrinį, arba atvirkščiai. Ne visos parodos – dėl įvairių priežasčių – turi specifinius uždavinius, sumanymus, finansus, architektus, kurie galėtų padėti atsiskleisti kūriniam, ne visada tai būtina. Gal pati erdvė yra ypatinga, gal pats menininkas nieko daugiau ir netrokšta arba nori, bet neturi fizinių, logistinių, laiko ir finansinių galimybių.

Nes kaipgi būna, kad dalis parodų centrinėse, prestižinėse arba ne-tradicinėse, netikėtose, keistose erdvėse priverčia žiurovus jaustis nemaloniai, neatskleidžia kūrinį? Ne visuomet pastebimas, tik pastaruosius dešimt metų iškilęs naujasis parodos architekto kaip svarbaus dalyvio vaidmuo jau išskiriamas apdovanojant, samdant architektus ar dažniausiai jų poras konkrečioms projektams tinkamai eksponuoti. Be abejojimo, daugiausia galių turi didžiosios institucijos, kurios turi galimybes planuoti ir rašyti projektus prieš metus, kaip gerbiamą projekto dalyvį jau turėti numatytą architektą, kuratoriaus, gyvo parodos autoriaus arba mirusiojo šeimos sumanymą, gauti tų lėšų ir keletą mėnesių vystyti savo idėją. Atskirai reikėtų pasidžiaugti menininkais, kurie gali susirasti privačius rėmėjus, turtingus sutuoktinius, neužkraudami savo sumanymų realizavimo našta negarsėjančiai valstybei, tuo pačiu susiorganizuoti menotyros meistrų dėmesį ir būti užtikrintiems, kad tekstai eteryje tikrai atsiras. Taip, ir vėlyvuojū sovietmečiu turėjome Pajarskaitę, vėliau šmaikštų jį atradėją Ozarinską bei kitus. Taip pat svarbu paminėti (nors ir neduočiau nukirsti galvos, nes perskaičiau tik 80 proc. kultūrinės spaudos), kad niekur neteko pastebėti kritikos jaunųjų architektų pastangoms vaizduojamojo meno pasaulyje. Tam yra daug priežasčių: nuo architektūros pasaulyje paplitusio nepotizmo, senųjų vadų hierarchinio vaidmens neužleidžiant jaunesniems vadovauti pastatų paradams (prisiminkime, koks dėdė renovavo Neringos viešbutį, prieš tai pastatęs baisųjį Novotelį, ir ką? Niekas neklausė menotyrininkų skundų, raštų ir pasibaisėjimo riksmų), išsilavinusių užsieniuose architektų bangos, daugybės rezidencijų, atsiradusių įvairiausiųose Lietuvos kampeliuose (nors ir vėl sulaukiame keturioliktos ekskursijos po Nidos miškus, kurioje

didžiausią darbą nudirba vietiniai Nacionalinio parko ar informacinio centro darbuotojai, betgi negaila, ar ne)⁴, iki etatinių architektų mūsų šalies kultūros įstaigose. (Įdomu, su kokia suma reikėtų ateiti į meno įstaigą, kad būtų leista perdažyti fasadą mėlynai, a?) Grupinėse parodose iniciatyvos gali atsidurti kuratorių rankose, bet tai susiję ir su finansinėmis galimybėmis. Jei paroda turi keliauti, tada dar paprasčiau, ekspozicija turi būti racionaliai sumontuojama. Kokie yra gerieji pavyzdžiai? Ievos Cicėnaitės, Justino Dūdėno apipavidalintos parodos, pavydėtinos jėgos Emilijos Škarnulytės paroda Radvilų rūmuose, kur ji turėjo visą architektų komandą. Papasakoti meną erdvėje yra ne tik intelektualinis iššūkis, bet ir materialinė prabanga.

Blogiausia įmanoma parodos architektūra mane ištiko 2020 m., kai užsukau į Augustino Savicko parodą vienoje nacionalinės svarbos patalpoje ir mane ta ekspozicija sugniuždė tiek, kad negaliu jos pamiršti. Didžiuliai ir mažesni, įvairių etapų Maestro kūriniai buvo patalpinti į vieno siauro matymo narvą. Tokį keistą, kad atrodė kaip virtualaus žaidimo dėžė. Banaliausia įmanoma raudonai nudažyta siena, kažkurioje vietoje padažyta baltai, keistai vedė žiūrovus. Atseit komunizmas baigėsi ir viskas išbalo? Norėjo vesti, bet tik erzino ir glumino. Negana to, uždarai išsiritusi centre, iš šlykščiausių silikatinių plytų puslankiu susukta sienelė simbolizavo nežinia ką ir bandė aiškinti žiūrovams, ką matyti. Scenografas neapsigintų net bakalauro diplomo už tikrų plytų banalybę – jos pastate, kaip ir scenoje, tampa dirbtiniu inkliuzu, bet ne įkalintos laisvės pseudosimboliu.

Dabar visiškai nesvarbi ta vidinė parodos organizatorių hierarchija – kas ką sugalvojo, pasiūlė, kas atsirinko, kas pažiūrėjo, nustebė, bet nieko nepakomentavo, nes nežinojo, kaip geriau, – bet jei Savickas ateitų, tai subyrėtų sienos ir faneros.

Beje, fanera ir jos gaminiai – lentynos, stalai, būtinai lenkti – yra tokie populiarūs naujųjų architektų parodų apipavidalinimuose, kad atrodo, jog jie turi kažkokią nenutraukiamą privalomą *atkatų* bambagyslę, ir jei visur nenaudos tos medžiagos, tai nebeturės pinigų hipsteriškomis kavoms su mėtų putele bei negaus nuolaidų ateityse.

Kaip minėjau, jokios kritinės minties nė viename tekste apie jokių parodų išdėstymus pastarąjį dešimtmetį skaityti man neteko, todėl teigiu,

4 <https://artnews.lt/renginys/neringos-misko-architekturos-ekskursijos-si-pavasari>.

kad parodų architektai įsigalino save kaip naujoji šventoji kasta. Taip bus ilgai: mažos šalies ankštumas, pinigai, meno kritikos nepajėgumas įtraukti erdvės specialistus į analizes, noras visiems nesipykti ir ateičiai austi abipusiai malonius kontaktus, rašant vis naujus projektus, yra aitri realybė.

Šio absurdo įkvėpta tų pačių metų vasarą nutapiau lengvų potepių dedikaciją atitinkamu pavadinimu. Į mus tebespokso bajorų veidai ir akys. Savicko galingos akys. Tik JO atveju blogas erdvės sprendimas nugalėjo. Kitiems būtų buvę *amen*.

4.
Marta Vosyliūtė, *Blogas kuratorius geros parodos nesugadins*, drobė, aliejus, 90 × 70 cm, 2020, LATGA, Vilnius, 2022

A bad curator cannot spoil a good exhibition, canvas, oil, LATGA, Vilnius, 2022

2. Kaip sociopolitinis kontekstas arba jo ignoravimas pakiša koją miesto erdvėse apsimesusiems naivuoliais

Šioje puikioje konferencijoje pranešimus skaitė trys menininkai, vienoje sesijoje, išdėlioti abėcėlės tvarka, taigi man teko pasisakyti po meno daktarų Arno Anskaičio ir Eglės Grėbliauskaitės. Dėl įdomiausio gyvenimiško sutapimo abu yra darę projektus aproprijuodami Salomėjos Nėries kūrybos ir (ar) gyvenimo motyvus. Šiame skyrelyje noriu pastebėti sociopolitinio konteksto kitimą Lietuvos kultūroje pastarąjį dešimtmetį konkrečiais pavyzdžiais. Štai 2012 m. Nacionalinėje dailės galerijoje vyko vienas iš projekto *Ornamentas* parodų, Arno Anskaičio magistro darbo „Paprasti žodžiai“⁵, kuriame jis vizualiai pateikė Salomėjos Nėries vartotus žodžius

5 <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/renginiai/arno-anskaicio-projektui-paprasti-zodziai-poetai-kure-eiles-salomejos-neries-zodziais-29-265403?copied>.

kaip archyvą, žodžių žemėlapi (remdamasis literatūrologo Viktoro Alekno 1980 m. sudarytu *Salomėjos Nėries poezijos dažnumų žodynu*), pristatymas. Atidarymo metu vyko naujų eilėraščių, sukurtų dabar gyvenančių poetų, kurie buvo paprašyti remtis būtent Salomėjos žodynu, skaitymai, o bet kuris parodos žiūrovas galėjo susikurti savo eiles. Kas įvertins, kokios vertės eiles jie sukūrė? Ar visos eilės vienodai geros, nes jos unikalios? Ar apropiacija yra dažniausias XXI a. lietuvių menininkų kūrybos metodas? Ar kalba priklauso visiems, kaip ir penklinės natos? Argi menininko verbalinės (vizualinės) kalbos detalių pateikimas kaip duombazės nėra geriausias poetės įvertinimas ir pagrindas naujų kartų kūryboms? Visi klausimai tinkami, atsakymai irgi, nes tai yra tradicijos praplėtimas ir analizė meninėmis priemonėmis, įtraukiant beveik bendraamžius poetus. Galima tik džiaugtis kuratorių Tumpytės bei Paliušytės vykdytu projektu, kai magistrantai gali demonstruoti nacionalinės svarbos erdvėse.

Taigi projektas vyko maždaug prieš dešimt metų. O štai 2018 m. rudenį, tebedraskant Poetės žaizdas, menininkė Eglė Grėbliauskaitė keliose Vilniaus vietose *įdarbino* ją visu etatu (poezijos įrašo transliacija prie S. Nėries mokyklos, Monikos Kalinauskaitės tekstas, paliktas kavinėje Pamėnkalnio galerijoje bei šviesdėžė su didele poetės nuotrauka namo balkone, žiūriniame į Cvirkos paminklą) ir per patį Salomėjos gimtadienį lapkričio 17 dieną išstatė ją lauke į šaltą lietų. Klausimai kyla įvairūs, būtent šiuo atveju svarbiausias yra politinis kontekstas, kuris per pastarąjį dešimtmetį labai pakito. Taigi iš vienos pusės autorė pakelia Salomėją aukščiau, tarsi ant postamento, kad galbūt šnekėtusi su Cvirka (na ką tokia talentinga lyrikė gali veikti su ne tokiu gabiu kolega, neaišku), ir čia visos pagarbos baigiasi. Kaip jau minėjau, išstatyta lauke, šaltyje ir lietuje, plonu rūbu apsirėdžiusi Salomėja palikta ant sankryžos, simbolinės arba triukšmingos. Kodėl būtent Nelė Savičenko (o ne Grėbliauskaitės bendraamžė – tuo atveju projektas turėtų bent lašą intymumo) įskaitė poeziją, neaišku.

Jau nuo didžiųjų viešųjų erdvių ir (nu)paminklinimų prasidėjęs Žaliojo tilto skulptūrų nukėlimas 2015 m. (didžiausias po 1990-ųjų) pirmiausia parodė neįmanomumą susišnekėti visų lygių, galių, organizacijų ir kartų specialistams, valdininkams, politikams. Įdomiausias komentaras apie

nukėlimą man pasirodė G. Mažeikio, kuris būtent galios žaidimus ir pastebėjo, sakydamas, kad „Pavyzdžiui, galima padaryti sociologinę apklausą, kiek vilniečiams, kiek kultūrinėms grupėms yra reikšmingi tie simboliai. Ir jeigu pasirodytų, kad didžiajai daliai jie nieko nesako ir visai nerūpi, tada būtų nebeaišku, kodėl jį reikėtų griauti, jeigu tai tėra vien dirbtinis pasakojimas, dirbtinis atminimas apie tai, kas buvo.“⁶

Tačiau čia mes kalbame apie specialistus ir ilgalaikius viešųjų erdvių projektus. 2021 m. rudenį, Cvirkos paminklas nebeteko saugojamosios vertybės statuso. Paminklas nukeltas 2021 m. lapkričio 19 d., praėjus dviem dienoms po Salomėjos gimtadienio. Prisimojavo Salomėjai, ar ne (Venclovos muziejui, be abejo, niekas negresia)? Ginčai tyliai tęsiasi trisdešimt metų, o garsiai – dešimtmetį.

5.
Marta Vosyliūtė, Nautis pataluose labai smagu, akvarelė, 2022, LATGA, Vilnius, 2022

Scuffling in bed is so much fun, watercolor, LATGA, Vilnius, 2022

Galia pamišti yra tokia didelė, kad negaliu nepasidalyti savo kritika šiam projektui, kuris dar giliau pataluose paslėpė Venclovos „nuopelnus“. O gal kas užjudins netolimą Cvirkos aikštės kaimyną Antaną, kuris ir buvo vienas svarbiausių *saulės nešėjų*, jei jau mes apie *tai*? Ir iškart atsakau, kad niekada. Taigi lygiai už 280 metrų nuo Pamėnkalnio sankryžos (arba Grėbliuskaitės naudoto balkono, arba Pamėnkalnio galerijos) yra nutolęs Venclovų namai-muziejus. Taip arti, kad mintyse matome tą namą ant kalvelės. Taip arti, kad girdim tarybinį himną. Tik 362 mano maži žingsniai.

⁶ delfi.lt/video/aktualijos/filosofas-g-mazeikis-zaliojo-tilto-skulpturu-simboliai-nebeveiksnius.d?id=67139052.

6.
Marta Vosyliūtė, akvarelė, 2022,
LATGA, Vilnius, 2022
watercolor, LATGA, Vilnius, 2022

Dar įdomi detalė ta, kad dvi seserys Račkauskaitės pasirinko labai galingus vyrus: Antaną Venclovą ir Petrą Cvirką (kokią dramą galėtų parašyti Pukytė arba Ivaškevičius!). Taigi klausimas autorei ir jos recenzentams, kodėl šaudė tik Salomėjos, o ne abiejų galingų vyrų kojas? Ar tikrai nežinojo, kad ne tik saulę jie vežė, bet 1949 m. Venclova dalyvavo sovietinės respublikos himno teksto konkurse ir jį laimėjo⁷, ir toliau klestėjo? Nepakanka valios ištraukti šį veikėją, gyvenantį valstybės finansuojamo muziejaus atminties rėmuose, ar baimės akys didelės? Sunku patikėti, kad vilnietė politinio meno kūrėja (pvz., savalaikė *Triumfo arka* iš šiukšlių prie Seimo, atsiradusi per naktį, buvo stipri) nežinojo, kas stovi už 280 metrų toje pačioje gatvėje ir kas riša visus tris veikėjus⁸? Žinojo. Kodėl žymios feministės nemato absurdo aspekto, kurį pačios sukuria? Net ir prieš pat nukeliant paminklą, Cvirka su postamentu buvo atsargiai apklotas samanų aksomu (savivaldybės nutrauktas A. Gintalaitės ir E. Grėbliauskaitės performansas), tolumoje snaudė Venclovų namai-muziejus, tik Salomėjos dalia – žvarbti lapkričio vėjuose.

7 <https://www.vilniausmuziejai.lt/venclova/muziejus.htm>.

8 Atsakymas į mįslę yra toks: juos riša raudonas sovietinis gėdos kaspinas. Poetinis Talentas Salomėją išstumia į priekį, ir ji gauna dvigubus smūgius, nes talentų visuomenė nemylė. Ji ryškiausia, nes talentingiausia iš jų.

7.
Marta Vosyliūtė,
Kontekstas įkyriai apie
save primins, net jį
ignoruojant, nes jis už tave
Didesnis, akvarelė, 2022,
LATGA, Vilnius, 2022

*The context will always
make itself known, even
if you ignore it, because
it is bigger than you,*
watercolor; LATGA,
Vilnius, 2022

Tačiau, gerbdama meninę Grėbliauskaitės laisvę, galiausiai nuste-
bau nė vienoje aptarimo recenzijoje neradusi platesnio konteksto ir niekur
nepaminėtų Venclovos *nuopelnu*, būtent dėl lokacijos konkretumo ir unika-
lumo. LRT laidoje, kurioje kalbinta ir autorė, vienas istorikas tą veikėją, be
abejo, paminėjo. Ar turėjo menotyrininkės, taip draugiškai pristatinėjančios
Grėbliauskaitės projektus, užsiminti apie lokacijoje atsirandantį Bermudų
trikampį? Taip. Ir antra, įdomu, kiek laiko dar viešosios feministės draskys
Salomėjos Nėries odą, nematydamos tame absoliučiai akivaizdaus kognity-
vinio disonanso? Galime svarstyti, argi privalo meno kūrinys parodomai kišti
visus aspektus? Ne. Kartais kuo siauresnis meno kūrinys, tuo jis unikalesnis.
Bet POLITINIO meno instaliacijos KONKREČIOJE ERDVĖJE primena,
kad buvo erdvės, temos, asmens, datos atranka, ką rodyti (nes autorius ir
nori išreikšti savo poziciją), o ko geriau vengti dėl galimų pasekmių. Ko bijo-
ma? Čia turbūt esminis klausimas, kurį atsakysiu labai ironiškai: jei Venclo-
vos atminimas būtų taip išviešintas, kad jo himnas dešimt dienų skambėtų
Vilniaus parkuose, iš Cvirkos skvero medžių, jo tekstų gabalai būtų įgarsinti
Nacionalinio dramos teatro aktorius Dainiaus Gavenonio ir girdėtusi ties
muziejaus laiptais, tai palikuonis su gerbėjų minia atsakytų autorei viešai
taip, kad **maža nepasirodytų** (o gal muziejus dingtų?). Selektyvumas yra
saugaus gyvenimo garantas.

Marta Vosyliūtė —

Gyvenimo praejės pusę kelio – tu knyga išsileiski pagaliau!

Esu tikra, kad instaliacija ta tema Lietuvoje niekada nebus sukurta. Deja, Salomėjos anūkas nieko atsakyti negali, tai žinoma seniai⁹... Prisiminiau, kaip nokautuodavo viena mano draugė (ne)kūrinius su šimtu nuorodų meno parodose vienu paprastu klausimu, „jei žiūrovas turi pats atsakyti į VISUS klausimus, tai gal parodos autorius neatliko namų darbų?“

Na, mano mylimas skaitytojau, liūdnai linksi savo protinga galva pritardamas? Nepagalvojai? Pagalvojai, bet neišdrįsai pasakyti, nes eteryje stumdosi kiti. Tu esi tekstas, o visų kitų asmenų, istorinių įvykių ir tekstų polifonija yra kontekstas ir jis **visada** už tave didesnis. Pabaigsiu Grėbliauskaitės žodžiais, nes jos keisto projekto pristatymo tekstai, pasipylę visoje žiniasklaidoje dar iki instaliacijos, buvo pilni klausimų, ne atsakymų: „O gal jie klydo? Ar klydęs lieki atsakingas? Ar ne per įžūlu klausti? Klausti būdavo draudžiama sovietiniais laikais. O kaip dabar?“

Prie nuostabaus pavyzdžio pridėsiu Dovilės Dagienės projektą *Au-galų atmintis / Medinės sinagogos*, pristatytą ir internetu per „KAUNAS PHOTO 2020“ atidarymą, ir išstatytą parodoje lauke prie Kauno Žaliakalnio funikulieriaus, vėliau eksponuotą ir keliose Lietuvos galerijose. Jos nuotraukose – medinės sinagogas laiko tekniškai naikinanti ir pasisavinanti kerpė uosinė ramalina, kuri, maitindamasi medžiu, sukuria kaskart unikalias formas, pati plėsdamasi erdvėje. Mikroderinys ir makroderinys nenupasakojamai, mano galva, perveriantis smegenis ir širdį, neplakatiškas ir subtilus. Laikas tapo erdve. O pačios autorės pasakojimai internete yra geriausia esė.

Aišku, atvirų erdvių genija lieka Aleksandra Kašubienė, o profesorės Elonos Lubytės sudaryta knyga su menininkės pasakojimais bus naujoji biblija.

Parodų pavadinimai kaip lemtis

Sociologai jau keletą dešimtmečių pasaulyje *metaistoriją* perkonstruoja per *mikroistorijas*, o Lietuvoje tai vyksta jau trečią dešimtmetį. Pradžioje atlikau sąžiningą tyrimą apie jų pačių, autorių, menų prisistatymus tekstais, pavadinimais, citatomis ir apibendrinau atsakiusių menininkų sakinius, bet jokia veikla, kai iš anksto žinai atsakymus, man neįdomi. Aš

9 <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/kauno-teismas-nutare-nesuimti-ispuoliu-pries-antstole-kaltinamo-salomejos-neries-anuko-59-1320392>.

žinojau, kad atsakys mažuma, kad yra tik tiek ir ne daugiau variantų sunkia-me vizualaus vertime į verbalinį (teksto) dokumentą, kuris išlieka spaudiniuose, o gal tik parodų anotacijose. Taigi: autoriams *sunku (lengva) rašyti; dalį jų sakinių menotyra cituoja parodos anotacijose; smagu rasti savo mintis arba visiškai naujas pastabas vėliau jau recenzentų tekstuose*. Tada nusprendžiau užsiimti įdomesne veikla, pabandžiau sujungti du metodus, grynai statistinį ir interpretacinį. Rišamoji medžiaga – tam tikros socialinės terpės žodžių ir terminų reikšmės, žaidimas kontekstais ir poetinis žaidimas. Paanalizavau porą metų aplink sostinę vykusių parodų pavadinimus kaip *at-sitiktinius komentarus*, kurie gyvo konferencijos pranešimo metu iš dalies skambėjo kaip Žygimanto Kudirkos repas iš mašinų numerių. Menininkai, ruošdamiesi parodoms, pakliūna į žodžių žaidimus kurdami parodos (projekto) pavadinimus ir nuolat dvejoja tarp šeimos, draugų, menotyrininkų, galerijos (meno centro) vadų patarimų ir vidinio noro tinkamai abstrahuoti parodos ar kūrinio idėją ir jai suteikti dailią pakuotę vieno sakinio forma. Rašančio (o dabar jau ir vadybinančio) trenerio pagalbos kreipiasi ir senoji karta, o naujoji – jau užaugusi su psichoterapijomis ir patarėjais. Peilis-klausimas „kas iš to?“, manau, ištinka kūrėjus sulaukus 40+ metų amžiaus. Ir tada svarbus tik asmeninis požiūris.

Suskirsčiau parodų pavadinimus į penkias grupes ir pakomentavau kaip slemėrė, kuri nieko nebijo, net jo didenybės konteksto. Ypač jo, nes Tėvynėje jis labai aptakus ir tampomas tik į savo pusę.

BŪTIES AŽŪRAS – tai tokie abstraktūs parodų pavadinimai, kad išsibrauktum kaip variantą savo būsimam projektui arba spėtum, kad kūrėjas jau pensinio amžiaus. Tinka bet kam, bet kada. Klasikinis neįdomus pavadinimas paremtas schema „saulė kasdien teka iš rytų“.

Pavyzdžiai su komentarais: Niekada nebebus taip, kaip buvo (aišku, kad nebebus, ar ne) / Tikrovės šešėlių atvaizdai (du procentai Platono) / Ateities fosilijos (klasikinės dichotomijos pavyzdys) / Simboliai, ženklai, kryptys (sakai, kad tinka bet kam) / Postprodukcija (brangus malonumas) / Šviesos prigimtis (rozetėje) / Kaskart iš naujo (taip) / Apmąstymai (aišku, kad paroda yra apmąstymas) / [ne]determinuota (klasikinis skliaustelių naudojimas

prasmės žaidimams) / Evoliucija / Šviesūs prisiminimai (jei neturi tremtinių giminėje) / Matmuo (cm ar mm?) / Postidėja. Atstatomieji darbai (jeigu post, tai jau mirusi) / Grįžtanti atmintis (priklauso nuo vaistų) / play no exit (klasikinis žaidimas dviprasmybėmis) / Grožis / Tyla, garsas, tylą / Tolerancija / Šviesmetis / Pasiklydę laike (mes visi laike pasiklydę) / Būsenų kontūrai (logiška) / Signalai ir Giesmės (audiogėris) / Tapyba (pridedam keramika, piešinys, skulptūra ir pan.) / Geros kloties (jums irgi) / Skulptūra / Šviesa. Šešėlis. Atspindys / Ateitis ir tikrovė (šiek tiek dichotomijos) / Menininkų mostai Lietuvai (galingai mes Tėvynę mylim) / Paliestoji žemė (nes mes vaikštom ir egzistuoja svorio jėgos) / Be viešumos spindesio (jei nenori viešumos, kam darai parodą) / Videograma / ne(priklausomi) (skliausteliai yra narkotikas) / Meno matas. Įvykių horizontas (sudėtinga, bet gražu) / Paslaptis. Iliuzija ir Realybė (mago šou laukia žiūrovų) / Įžvalga (kiekvienos parodos pradžios pradžia) / Laisvė kurti (kai turi laisvo auksinio laiko) / Kosminiai žaidimai (Žvaigždžių karų pėdomis) / Sankirta (sankryžoje žiūrėk kairėn) / Mėtai (vikipedijose) / Retrospektyvi esatis (elegantiška aklavietė) / Integracija (arba stagnacija) / Entropija (tarptautiniai žodžiai visada puošia tekstą).

COACHINGAS – kiek tavo galvą besukios specialistas, tau vis tiek bus blogai, nes jau kai blogai, tai iki galo, bet jei jau gerai, tai žydėkim ir į nieką nekrepkim dėmesio.

Pavyzdžiai su komentarais: Kariauti pratusi tauta. Lietuvos karinis elitas 13–14 a. (aiški muziejinė paroda, kuri turi būti detali, bet pakeičiau į Draši šalis) / Šiandien aš (rytoj – tu) / Vivat Reptilium (labai tinkama sąmokslų teorijoms apie driežagalvius, bet tai yra Serenos puikių realistišnių zoopiešinių paroda) / Permirkę kartotėje, netrukus pasitrauks (o gal atvirkščiai, pasidaugins begalybėse) / Apie tai (tai aišku, kad ne apie ką kita) / _formalizmas_ne_sėkmės (vėl žaidimas tarpeliais ir priešingomis žodžių reikšmėmis, nes formalizmas yra aiškus ir ribotas, o sėkmė – taki ir nenusakoma, neatspėjama) / Atsiėmimas / Ne-pritapusi (niekas nežadėjo, kad bus gerai) / Galva su daug minčių (aišku, nes kitaip nebūtų diplomo nei parodos) / Instinktas (gal kultūra-natūra?) / riba#riba (sviestas sviestuotas) / Autoportretas epidemijos metu ir 12173 pokalbiai (ačiū, kad detalai išsiskatė, ir tikėkimės, kad ne dar viena paroda su nuo dėvėtų kaukių

atspaustais grafikos darbas) / Prisijungusi Lietuva (aha, dings elektra ir dings Lietuva) / Kaskart iš naujo (taip, kasdien save iš pasaulio turime atkovoti iš naujo) / Einanti paroda (puikus pavadinimas protestui, koks šiuo atveju ir buvo) / XX a. autoportretas (jau laikas ir XXI a. parodai, nes gyvi menininkai – pigesni) / Neramūs pasidairymai? (ramu tik namie miegant) / Menininkas ir miestas / Mimikrija / Nežemiški vaikai (indigo) / Ekologinės alteracijos (puošnu) / Pakvietimas į mano pasaulį (ateisim, jei nemokama) / Prano nuogybės / Coronart / Catch your serotonin (laikas atsisakyti parodų su dėvėtų kaukių atspaudais) / Miestas tavyje / Niekada nebebus taip, kaip buvo (mano geriausiai įvertintas pavadinimas).

VIENASKAITA–DAUGISKAITA. Skaičiai – taikiausias dalykas, ką mums paliko arabiškas pasaulis.

Pavyzdžiai su komentarais: Moterys mene (gerai, kad mene, o ne virtuvėje ar slaugant artimuosius) / 100 valandų meno (piktas žiūriovas pasiūlytų paskirti 200 valandų prieš pasirodant viešai) / mažiau yra daugiau (minimalizmo klasika) / Priedainis (puikus pavadinimas, nes apie kartojamąsi ir rimą / ritmą) / Dvigubas mazgas (kad neatsirištų, jei norėsi pasikarti) / @per tris dienas (tai tik eksponavimosi trukmė, ne kūrimo) / Piešinys 2012 (mažoka, jei derlius vienaskaitinis) / 1 min. turi reikšmės (jei partrenkia mašina) / Savi (susiskaičiuokim draugus ir priešus) / Salve (žinau, kur tas slenkstis Vilniuje) / (Ne)priklausomi / Mano svečių dainos (dainuoja tik pensininkų kartos, kiti jau paskendo ausinėse) / Goldbergo variacijos (atnaujinkit repertuarą) / Du (pigesnės kelionės) / LDS 100 kolekcija 2018 (ilgų metų linkime) / Titanikui, šimtmečio įvykiui, atminti (kino filmui – žymiai mažiau) / Kauno akcentai (Oleg Surajev buvo ir ten) / Protesto menas: sovietmečio nepaklusnieji (paklusniai dovanoja kolekcijas muziejams, nes noooori būti eksponuojami) / Po jūra (Jūratė ir Kastytis) / Krepšelis ir kiti demonai (kyšio grožio nepaslėpsi) / Kvadrienalė 2014 – dailė ant stiebo (jūrinės valstybės dainos) / Panevėžys 2020 (stt bylos) / Vilniaus tapyba 2019 (Vilnius nesensta, bus ir 5987).

MAISTAS IR KITI RECEPTORIAI – be jų niekaip, nes visi žmonės pralaimi šioje kovoje, išskyrus 2 procentus vienuolių.

Pavyzdžiai su komentarais: Catch your serotonin (karštas

šokoladas operoje) / Cukrus (baltosios mirtys yra skanios) / Mėlynasis vanduo (geriau jau žaliasis absentas) / Gurkšnis iš nenutrūkstančio Ilgesio Šaltinio (vanduo iš krano Lietuvoje yra skanus) / Hedonisto užrašai. XI XII (neslėpkim, vienas geriausių pavadinimų) / Mėlynoji vakarienė (po jos padaugėja kovidu atvejų, bet turčiams neįsakysi) / Meilės mašina (fantazijos.lt reklama) / Postprodukcija (kai uždirba technikai, nebe menininkai) / ne-LIESTI (taktilika svarbu ir gydo) / Bust (apimtis per krūtine) / Medūza (Versace audiniai) / Hedonizmas.lt (nesislėpkit) / Puodukas 2020 (grožis ir patogumas viename) / Ugniasienė (gaisrininkams trūksta pinigų uniformoms, sako radijas) / Baltoji buveinė. Trys dekadros („Arkos“ erdvės prašosi remonto) / Šiuolaikiniai talentai apie kasdienybę (įvietinto meno pasakos) / Naujas / fresh (žr. galiojimo datą) / Technovojerizmas ir performansą atliekantis kūnas (net „artnews“ redakcija bei LDS su 7md pamiršo, kad lietuvių kalba tai rašoma kaip „vujArizmas“ ARBA nediršo taisyti dailininko padarytos klaidos, galvodami, kad tai yra kūrinio tiesa) / Kūrinys ant pakylės (nepakeliu atsivežti) / Dekameronas (tėvų spinti šedevras).

KONKRETŪS ADRESAI VAGIMS – nors ir kiek kartų mama kartojo, kad nesipasakotum per daug, nesigirtum *feisbukuose* nauja komoda ir kelionės trukme, bet štai pasigyrei ir vagys nusiaubė namus bei idėjų laukus.

Pavyzdžiai su komentarais: Grieko vertas motyvas (duokit adresą, išrausim su šaknimis) / Artchyvas (plojimai sumanymui) / PW44 / Fluxus kiemas (Zuokų konflikte) / What is Europe (sienos plečiasi dėl koncertinos) / Menas be stogo (nes savivaldybės stogas jau išskrido) / Ačiū tau, Islandija (už to paties pavadinimo gatvę ir žolės kvapą) / Bendradarbiai (kadru skyrius visus adresus turi) / Velnias iš gamtos (ir iš N. Vėliaus rinkinių) / Kailinė apykaklė (ant kakliuko filharmonijoje) / Baltijos tiltai. Fabula (vogtų prekių realizacijos vieta) / sija Raiste (kaip žemaičiai kryžiuočius nugalėjo) / Savi (iki pirmo konkurencijos karo) / Jausti savo žemę (jei turi tuos hektarus) / Nomadinė radikali akademija (rezidencijų klajonės) / Nykstantis Užupio koloritas (Zuoko ausys dega) / Lietuvos sakmė (ikirašytinis genčių gyvenimas) / Vilniaus istorijos menininkų dirbtuvėse (labai sveika LDS infoknygose duoti adresus, kur guli brangūs paveikslai) / Salve (Kalvarijų gatvė,

prie „Holliday Inn“) / Mūsų Lietuva (sunku pasidalyti) / Gamtos šiltnamiai (yra pelkės) / Laukinės sielos. Baltijos šalių simbolizmo dailė (ir bendra trėmimų istorija) / Salve Vilnius, kitaip? (ne kitaip, tik paroda neprieinamose bažnyčios erdvėse) / Avanscena (iš teatro priekinės scenos jau tikrai nieko nepaisit) / METALOfonas: Ryšiai (daug kilnojamojo turto vienoje vietoje) / Metalo formos: Muziejus? (magnetų nesinešti) / Gyvenimo nuėjęs pusę kelio (tu patinęsi pažiūrėt atgal) / Susisaistymas su vieta (geriau valdyti kilnojamąjį turta) / Čiurlionio atspindžiai (kiekvienas Lietuvos odos decimetras) / Prarastų namų beiėškant (imk kredita, bus greičiau) / Made in Dūmų fabrikas & Co. Meno salos ir salelės (dūmų, dalgių ir alaus fabrikas toli nuo centro) / Kuriu Vilnių (ne, tai jis tave jau suformavo neatsiklausęs).

Unikali asmeninio balso galia

Štai kaip apie menus pasakoja klasikas ir geras rašytojas, ir mokslininkas: „Kritikos reikšmė meno kūrybai, ypač stipriems talentams, savaime yra nedidelė.“¹⁰

Kaip papasakoti apie meną? Garsiai, perrėkiant konjunktūros ruperus, apmirusias dinastijas. Nes tu pati sau ir gulbė, ir karalius. Mėtant sniego gniūžtes į storus angelus.

8.

Marta Vošlylūtė, atvirutė, kuriai ieškomas leidėjas ir pardavėjas, 2021, LATGA, Vilnius, 2022

A postcard is looking for its publisher and seller, LATGA, Vilnius, 2022

2021–2022

Gauta — 2022 03 26

¹⁰ Vincas Mykolaitis-Putinas, „Menas“, *Krantai* (1990 sausis): 14.

Summary

Publishing a Book is Due When Half of Life Is Behind You!

Marta Vosyliūtė

Keywords: creator's voice, artist's book, non-writing, swan's song, context, power.

The text analyses the specific forms and channels of artwork development, namely, it looks into the storytelling potential of the physical space (the closedness of interiors and openness of exteriors), the digital space, and the space of paper publication. While respecting the artistic freedom, the paper stresses the importance of the permanently changing context, although even the most recognised art professionals can forget that, which often produces a comical effect. The research involves some seemingly unrelated topics and a few concrete objects: 1. artwork distribution, 2. the entrenchment of architects in the fabric of exhibition, 3. unseen contexts, and 4. the analysis/slam of exhibition titles from a particular historical period. The paper uses the comparative method that is rich both with references and personal remarks, and its style is close to that of a writer-artist rather than an academic. It aims to show the artworld as being slightly rough-around-the-edges, governed by distinct sources of power, and rich with absurdity. The research also uses dedicated illustrations to comment on the topical issues and various tragicomical situations related to them. Along with its visual component, irony temporarily relieves us of tensions and enriches the text companion.

The research method is based on the practice of observation of the art field, and the analysis of its exhibition spaces along with individual artists, publishing platforms, and their intersections in the art critical publications, conferences and the internet. The paper tries to study the role of the new participants, specifically exhibition architects, in the exhibition

context, while subjectively highlighting both successful and unsuccessful examples. The third part presents the analysis as a clash between randomly picked material (e.g., exhibition titles) on the one hand, and the material of a distinctly different genre (e.g., slam comments) on the other, thus deliberately rejecting the entire sociology of art. Because, when preparing to their exhibitions, artists fall prey to various word games when coming up with their project titles, and end up being torn between family, friends, art theorists and art centre directors on the one hand, and their intimate desire to express themselves on the other. This is also why the third part comes without any conclusions.

The author is happy to live in such a structurally obscure environment (what's the difference whether you're self-taught or you've got a degree in art management; after all, life is but collection of exceptions), as long as one has the power of an individual voice. The author is but a text, while the polyphony of other people, historical events and texts is but a context, and the latter is always bigger than the former.

The voice, in which we tell our stories of art, will be most successful not only when it is unique, but also when it comes out as a scream. One is thus bound to scream loudly and end one's life with a book.